

Радомир Ј. ПОПОВИЋ
Историјски институт
Београд

**АВРАМ ПЕТРОНИЈЕВИЋ И СРПСКИ ПОКРЕТ У ВОЈВОДИНИ
1848-1849. ГОДИНЕ
(поводом 160-годишњице проглашења Војводства Србије
и Тамишког Баната)***

Апстракт: Аврам Петронијевић као председник српске владе и министар спољних послова Србије имао је активну улогу у догађајима у Војводини 1848/9. године. Аутор је у овом члану објаснио његову позицију унутар владе, утицаје великих сила на Србију у том питању, као и однос Петронијевића и патријарха Рајачића. У том светлу објашњен је Петронијевићев предлог уставног уређења Војводине из фебруара 1849. о којем је већ расправљано. Због унутрашње опозиције и спољнополитичких ограничења Петронијевић је балансирао између западних земаља, Порте, Аустрије и Русије. Ослонац за своју политику тражио је на Порти.

Key Words: Avram Petronijević, aid, Serbia, Vojvodina, 1848-1849, Austria, Russia, The Port, France.

Аврам Петронијевић (1791-1852) у двестагодишњој историји нововековне српске државе био је најдуже председник владе и министар спољних послова у раздобљу од 1842. до 1852. године, с изузетком 1843/1844. године. Ипак, његова историјска улога није осветљена и у историографији је, углавном, прихваћена оцена Драгослава Страњаковића, да је Петронијевић „источњак по духу, начину поступања и по обичајима”, опрезан, помириљив и обазрив.¹ Петронијевић се од осталих уставобранитеља разликовао вишим образовањем и знањем неколико страних језика. Циљ овог рада је да осветли Петронијевићеву улогу у збивањима у Војводини 1848/9. године и да пружи изнијансиранију слику струја које су тада постојале у српској влади.

---

* Рад настао као резултат истраживања на пројекту Министарства за науку и технолошки развој *Између европских узора и стереотипа: Српска национална интеграција 1804-1918*. (Ев. бр. 147036).

¹ Драгослав Страњаковић, *Вучићева буна 1842*, СКА, Посебна издања књига СХП, Друштвени и историјски списи књига 46, Београд 1936, 131; Милан Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српскога народа новијега доба*, Београд 1888, 543.

***

Још су савременици револуционарних збивања, анонимни писац чланка у Српским новинама из јануара 1849. а касније и историчари, истакли да догађаји из 1848/9. године за Србију представљају ново поглавље у њеним међународним односима и да је Кнежевина тада изашла из уског круга турског суверенитета и руског покровитељства.² Ипак, побољшање спољнополитичког положаја Србије у то време није праћено сређивањем стања на унутрашњем плану, па је влада и Петронијевић као њен председник, све време револуционарних збивања у суседној Аустрији морала да балансира између опозиције коју је предводио Вучић, захтева омладине да Србија започне акцију ослобођења сународника од Турака у околним областима, притисака сила Турске, Француске, Русије, В. Британије, да Србија сачува унутрашњи мир и да се не нарушава ни по коју цену суверенитет Порте. У својим честим јадиковкама на прилике у Србији, Илија Гарашанин је записао да је влада те године толико била слаба да је могла сама од себе да се сруши, и све због неслоге њених чланова.³ У таквим околностима и Петронијевићева позиција, као председника Владе, није била чврста током читаве 1848. године. Петронијевић је до Петровске скупштине покушавао да изглади спор између Вучића и осталих чланова владе, а када је увидео да у томе неће успети, постао је Вучићев одлучан противник. У опозицији Петронијевићу били су С. Симић и И. Гарашанин. Управо у том кругу се током 1848. године размишљало о његовој смени о чему су прављене озбиљне комбинације. Да би ојачао свој положај и спречио гласине о смени, Петронијевић је 2. септембра 1848.⁴ издејствовао да кнез Александар именује Стефана Стефановића Тенку за председника Савета, без претходног одобрења тог законодавног тела, што је био дужан по Уставу. Упркос незаконитости тог чина, Тенка је потврђен у звању и на том положају је остао до 1857. године.⁵

---

² Јован Ристић, *Спољашњи одношаји Србије новијег времена I*, Београд 1887, 7; Драгољуб М. Павловић, *Србија и српски покрет у Јужној Угарској 1848. и 1849.* Београд 1986², 88-89.

³ „Лукавство, завист и непостојанство преовладало је сваког члена прековише“ (Архив Србије, фонд Илије Гарашанина, даље, АС, ИГ, 300).

⁴ Датуми у тексту су по грегоријанском календару.

⁵ *Преписка Илије Гарашанина књига I 1839-1849* (Сакупио и за штампу средио Гргур Јакшић), САН, Грађа књига II, Историјски институт, књига 2, Београд 1950, 281, 282, 289, 293. Фрања Зах, који се спремао да напусти Србију писао је Гарашанину у априлу да се Стојан Симић, председник Савета *очевидно* не слаже са

Влада је као одговор на револуцију у Аустрији спроводила одређене популарне мере ради умиривања јавног мњења. Тако је 22. марта 1848. смењен „пречанин“ Алекса Јанковић, привремении министар правосуђа и просвете.⁶ Затим, образована је комисија која је требало да прегледа постојеће законе о судовима и према томе да састави план „по ком би се брже и боље код судова судило“. Да је то била само демагошка мера којом би се задовољио Вучић, потврђује се тиме што је Вучић именован за њеног председника, а Петронијевић, за једног од чланова. Ако је неко био упућен у законодавни рад то је био Петронијевић, док Вучић, неписмен и без икаквог искуства није могао ништа допринети у раду комисије.⁷ У циљу очувања унутрашњег мира, кнез Александар, Гарашанин и део војске прешли су у Крагујевац, у *средоточије* земље, док су Петронијевић, Вучић, Симић остали у Београду. Размишљало се о оснивању неке врсте народне гарде у престоници.⁸ Једна од мера, било је званично покретање питања исељења Турака из српских вароши, покренуто априла 1848. године. Одлука Савета о томе достављена је Петронијевићу, који је о томе на Порту упутио званичну представку. Али, против тог захтева били су и француски и руски конзул и наравно Порта, која је сматрала да би спровођење такве одлуке било оцењено као да је донета под притиском, на шта она није пристајала.⁹ Дакле, у пролеће и лето 1848. Влада и Петронијевић били су више усредсређени на смиривање прилика у Кнежевини, (спречавање упада Обреновића у Србију у мају, припреме и рад Петровске скупштине у јуну и јулу), него на некакву активнију спољну политику.

Да би се објаснила и разумела Петронијевићева улога у збивањима у Војводини 1848/49. године, морамо претходно укратко истаћи позицију Русије и Француске, јер се њихови утицаји директно сучељавају у Србији. Ако би једном реченицом требало да се објасни позиција Русије према збивањима у Војводини и Србији, онда је то, да је она била за *status quo*. Нове државне творевине на тлу Аустрије и Турске нису ишле у рачун Русији, јер су тиме нарушаване њене традиционалне позиције у Источном

Петронијевићем и Вучићем. Петронијевић је опет оптуживао Симића за *марифетлуке* и неслогу (А САНУ, 14556/16); Д. Павловић, *нав. дело*, 27-28.

⁶ АС, МИД-и, 1842, I, 142. Јанковић је враћен на пређашње место директора Кнежеве канцеларије, а на његово место постављен је С. С. Тенка који је на тој дужности остао до свог именовања за председника Савета у августу 1848.

⁷ АС, МУД-в, 1848, IV, 258.

⁸ *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848-1849*, серија I, књига 1, март-јуни 1848, САН, Грађа књига VIII, Историјски институт, књига 7, Београд 1952, 34. (даље: *Грађа*).

⁹ Д. Страњаковић, *Влада уставобранитеља 1842-1853*, Београд 1932, 110.

питању. Милорад Екмечић закључује да се „руска дипломатија... држала својих идеја о националностима као статичним формама везаним за државу и религију. Одатле је стално неговала политичку фрагментатност већих нација и њихове покрете каналисала у оквиру постојећих политичких граница”.¹⁰ С друге стране, стварно и основно полазиште дипломатије Друге француске републике било је очување интегритета Турске. Тежила је реформама Отоманског царства у оквиру којих би се решила национална питања хришћанских народа. Преведено на терен унутрашње политике у Србији од почетка 1848. уочавају се две изразито подвојене струје: једна проруска, коју је предводио војвода Вучић, којег подржава Данилевски, руски конзул у Београду, поједини виши и знатно више нижих чиновника и друга, прозападна, тачније профранцуска, коју предводи Гарашанин уз којег су још Алекса Јанковић и Ацика Ненадовић. Петронијевићева позиција, као кнежевог представника и министра спољних послова, по Уставу руководица спољне политике била је средњи пут и која се, у зависности од околности приклањала одређеној страни. Та струја била је помало руска, помало западна, помало турска. Матје Лимпермани, новоименовани француски конзул у Србији, стекао је неповољан утисак о већини српских државника сматрајући их необразованим и потчињеним руском конзулу. Он је у односу на српску владу спроводио политику своје владе која се залагала за очување Турске. У јавном мњењу Француске пре револуције настало је расположење о потреби ослобађања поробљених народа и када је Луј Филип протеран, мислило се да ће Француска кренути тим путем. Међутим, министар спољних послова Ламартин је изјавио да ће уговорени поредак из 1815. бити основа сваке даље активности француске спољне политике. Лимпермани је сматрао да је рано да Србија стекне пуну независност путем устанка, јер би се тиме окористила само Русија, па је предлагао Петронијевићу да Србија остане лојалана Порти. Само у том случају Србија је могла рачунати на помоћ Француске. Лимперамни је у извештају министру спољних послова Француске истакао: „Г. Петронијевић је, изгледа, овога пута схватио сав домашај мојих речи; он се чак о Русији изразио на начин који је требало да ми пробуди наду на повратак једној више националној политици.”¹¹ Једном речју, Петронијевић није био по мери

---

¹⁰ М. Екмечић, *Русија и народни покрети Балкана 1848. године*, ЗМСИ, 32, 1985, 48; Исти, *Неколико уломака о руској политици према Јужним Словенима у вријеме револуције 1848. године*, ЗМСИ, 26, 1982, 31-61; Исти, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку 1492-1992*, Београд 2007, 241.

¹¹ В. Вучковић, *Рад француских претставника у Србији 1848-49 на измирењу Јужних Словена са Мађарима*, Зборник МС ЗДН 13-14, Нови Сад 1956, 149-158; Д. Страњаковић, *Влада уставобранитеља*, 117; *Грађа*, 125.

француских дипломата у Београду и Цариграду у то време. Његово колебљиво држање, лавирање између Порте, Русије и западних земаља, за Французе је било несигурно, без обзира на то што је Петронијевић био миљеник Порте која је са Француском имала традиционално добре односе. Политичар по мери француске дипломатије у Србији био је Илија Гарашанин.¹²

***

Петронијевић се од почетка револуције у Аустрији марта 1848. налазио у Београду одакле је пратио збивања у суседној Монархији. Аустријски конзул је 28. марта 1848. хвалио држање кнеза, Петронијевића и осталих чланова српске владе у погледу очувања мира у Србији.¹³ Скупштина Срба у Сремским Карловцима одржане од 13. до 15. маја 1848. године била је прекретница у развоју српског покрета у Ј. Угарској. Скупштина је прогласила Војводство Србију и Тамишки Банат и митрополита Рајачића за патријарха. На скупштини је учествовала омладина из Србије. Мајска скупштина је изабрала Главни одбор и Извршни одбор. Петронијевић и Вучић поздравили су делегацију Срба која је после скупштине у Карловцима кренула у Инсбрук да поднесе захтеве аустријском цару Фердинанду I.¹⁴ Али, после напада мађарског генерала Храбовског на Карловце отпочет је рат Срба и Мађара.

¹² Септембра 1848. године у Србији је дошао Алфред Лефранс из француског посланства у Цариграду, а по наређењу шефа те мисије, генерала Опика. Лефранс и француски конзул у Београду Лимпермани састали су се са кнезом Александром у Београду, а потом и са Гарашанином у Крагујевцу. Лефранс био је добро обавештен о стању у Србији, карактерним особинама водећих људи и политичким односима. Лефранс је кнезу Александру препоручивао да Петронијевића задржи до даљег иако је је „дволичан и непостојан човек, ... јер иначе сасвим би се оштетили” (АС, ИГ 313, А.Ненадовић-И. Гарашанину, 7. септембар 1849) Гарашанин је писао Петронијевићу да се састао са Французима „но од какве важности ничега није било” (*Преписка Илије Гарашанина*, 284). После Петровске скупштине, 17. јула 1848. у француском конзулату одржан је састанак на којем су присуствовали београдски мухафиз, француски конзул, пољски агент Леноар и А. Јанковић и на њему је донет закључак у 12 тачака којима се тражило хапшење Вучића и да се „уместо Петронијевића који је био одвећ колебљив између двије струје, да Гаршанин води Министарство спољних послова” (М. Екмечић, *Неколико уломака*, 49-51).

¹³ *Грађа*, 34, 59.

¹⁴ Д. Павловић, *нав. дело*, 23-25.

У току маја, јуна и јула влада је испод руке дотурала помоћ у наоружању, новцу и није спречавала добровољце да прелазе у Војводину. Петронијевић покушава да за ту акцију нађе ослонац на Порти. На несрећу српске владе, београдски мухафиз у тим месецима био је отресит и према њој непријатељски расположен Мехмед-паша. Он је у извештајима Порти оптуживао српску владу за мобилизацију војске, несардњу, нескривену подршку Србима преко Саве и Дунава и наоружавање људи у Румелији.¹⁵ Да би се оправдао пред Портом, Петронијевић је 16. јуна 1848. послао инструкторе капућехаји у Цариграду Константину Николајевићу у којима је побијао Мехмед-пашине оптужбе. Акцију пружања помоћи која није могла остати непримећена, Петронијевић је приказао као добровољачки покрет, на који влада не утиче, шта више, покушава да га спречи. Мехмед-пашино држање према влади тумачио је његовим пријатељством са кнезом Милошем. Захваљујући свом утицају на Порти Петронијевић је издејствовао почетком јула смењивање Мехмед-паше, уместо којег је дошао Ахмет Хафис-паша.¹⁶ Тај паша био је некадашњи мухафиз у Београду, али се он на ново-старом положају задржао тек неколико месеци, па је уместо њега у јесен 1848. именован Хасан-паша.¹⁷ Тако је Порта у Београду 1848. године променила три управника. Извесно попуштање Порте у погледу акције Србије у Војводини, уследило је доласком Решид-паше за великог везира и Али-паше за министра спољних послова августа 1848. године.¹⁸

---

¹⁵ Пошто је сазнао је да је српска влада послала 200 људи карловачком одбору, Мехмед-паша је 25. маја 1848. тај поступак сматрао противним царској вољи, тражећи да се убудуће слични покушаји предупреду (АС, МИД-и, 1848, II, 18).

¹⁶ Д. Павловић, *нав. дело*, 42-43. Министарство спољних послова обавестило је 16. јуна 1848. капућехају да су „слободњаци“ из Србије кренули у помоћ Србима из Аустрије, и да их полиција није могла задржати. Николајевић је то требало да саопшти руском посланику на Порти, Титову, уверавајући га да ће влада покушати да спречи преласке (АС, МИД-и, 1848, II, 29).

¹⁷ АС, ИГ 309.

¹⁸ Конзул Лимпермани, чим је дознао да српска влада шаље добровољце и оружје, одлучно је тражио од Петронијевића у јуну 1848 да се то обустави. „Ја разумем, рекао му је, да ви осећате симпатије за ваше једновернике у Аустрији, али њима је ваша слаба помоћ непотребна пошто су они довољно јаки да се носе с Мађарима. Ти Словени боре се за слободу које ви већ одавно имате. Останите, дакле у вашим границама и не чините ништа што би могло да створи неприлике турској влади и да доведе у опасност и ваше интересе. Француска жели целокупност Турске Царевине; она ће се успротивити, у то не сумњајте, сваком покрету који тежи слабљењу Турске.“ Петронијевић је порекао да влада непосредно помаже Србе у Војводини, што је поприлично наљутило француског конзула. (В. Вучковић, *Рад фран-*

Од октобра 1848. године указала се потреба за већим ангажовањем Србије у Војводини, нарочито после нове револуције у Бечу када је српски покрет препуштен самом себи. Недостатак оружја и муниције нагнао је патријарха да драматично упозорава председника Савета Тенку, који је предлагао Гарашанину да се у Крагујевцу посаветује са Петронијевићем у вези с набавком наоружања и муниције из турских магацина. „Гн. Аврам уме да застраши Порту од стране Мађара, колика и каква опасност и нама и њој с те стране предстоји, ако победе Србе; колика напротив сигурност за нас и Порту, ако Срби добију и имаће Порте... Том приликом могао би се споменути и за они 5 000 пушака ако је Порта овамо опремила да се и оне даду оностраницима да се послуже и да их поврате опет.”¹⁹ Петронијевић је у то време био у својој фабрици стакла и није журио на састанак, и тек на поновљени Гарашанинов позив дошао је у Крагујевац. Уместо о помоћи Србима, кнез Александар, Петронијевић и Гарашанин највише су расправљали о Вучићу и његовом паралисању, јер се он јавно противио давању помоћи Србима преко Саве и Дунава.²⁰

То су околности у којима је настао предлог српске владе (чији су творци Петронијевић и Тенка) да се Војводина прикључи Србији под суверенитетом Порте. Петронијевић је тај предлог званично, преко капућехаје К. Николајевића доставио Али-паши, који је прво благонаклоно примио предлог, али после неколико дана одговорио је да је то за Порту неприхватљиво, јер би то значило улазити у отворени сукоб са Аустријом. Да тај предлог пропадне и да га Порта одбаци, допринео је мађарски изасланик Хорват. Мађар је послат у Цариград да упозори Порту на опасност српског уплитања у Војводини по њену безбедност. Као доказ о намерама Србије поднео је на увид преписе неких Петронијевићевих писама Рајачићу.²¹ Ипак, те оптужбе нису поколебале Порту у Петронијевићеву лојалност према њој, па је Али-паша, неколико дана касније изјавио Николајевићу да „само стога што Порта верује Петронијевићу можда ће се решити да да по-

цуских представника у Србији 1848-1849 на измирењу Јужних Словена са Мађарима, ЗМСДН 13-14, 1956).

¹⁹ АС, ИГ, 383.

²⁰ *Преписка Илије Гарашанина*, 314, 317-318.

²¹ Д. Павловић, *нав. дело*, 79; Петронијевић је посумњао да је његова писма патријарху, Мађарима открио Јаков Живановић, који је у писму од 21. новембра 1848. оповргао сумње: „*Ником на свету ја ваша писма показивао нисам, нит сам икому казивао, да сте ми шта о тој дели писали*, писао је Николајевић Петронијевићу, *Хорват је мора с друге стране црпсти своја измишленија. Будите с моје стране спокојни*” (АС, ЗМП, 8026).

моћ.²² Али, у новембру 1848. аустријске трупе су се консолидовале, почеле су да потискују Мађаре, па се о помоћи Порте у наоружању Срба престало да прича.

Треба нагласити и то да је српска влада у односима са Портом 1848. године одвојено деловала из два центра: једног надлежног, Министарства иностраних дела и другог, ненадлежног, али и утицајног, Попечитељства унутрашњих дела. И. Гарашанин, као министар унутрашњих дела, је у пролеће и у јесен 1848. године Порти поднео два предлога, без Петронијевићевог знања: Николајевићев мемоар о Сједињеним српским државама, тј. о установљењу српског вицекраљевства и тзв. Мариновићев мемоар.²³ У вођењу шире и плански засноване националне политике Србије према српским и јужнословенским земљама иницијатива је у Гарашаниновим рукама. На том послу Гарашанин сарађује са људима који су формално потчињени Петронијевићу као што су Алекса Јанковић, Константин Николајевић и Јован Мариновић. Своје неповерење према Петронијевићу Гарашанин је сликовито исказао у писму Тимотију Кнежевићу 20. августа 1848. године. Тих дана у суседне турске области послат је један изасланик српске владе. Наређујући Кнежевићу да му се из државне касе изда новац, препоручује да се Петронијевићу никако не открије име тог човека, „јер мого би он то из претеране искрености Паши при једном чибуку казати, па би овог мог посланика онамо добро ишчибукати могли, кад би га уфатили”.²⁴

У сукобу између патријарха Рајачића и Ђорђа Стратимировића, српска влада, па и Петронијевић држали су се помирљиво, покушавајући да изгледе неспоразум. Унутрашња неслога негативно би се одразила на судбину целокупног покрета у Војводини. Али, када је се требало одлучити, Петронијевић је стао на Рајачићеву страну. Стратимировић се на војничком пољу истакао када је у јуну код Карловаца одбио напад мађарског генерала Храбовског. Млад, амбициозан, са славним презименом које је обавезивало, Стратимировић је сметао већини у Главном одбору, коман-

---

²² Д. Павловић, *нав. дело*, 80. Док су прилике биле критичне, Гарашанин је од Петронијевића тражио да од Порте тражи помоћ „у чему год. Но ви ћете то сигурно умети боље и совршеније учинити, него што би вас ја у стању био с мојим примјечанијама подпомоћи. Толико само морам казати ако ви Порту у овом преважном дјелу и за нас и за њи не раздрмате, види се да она сама ништа није у стању учинити” (*Преписка Илије Гарашанина*, 321-325).

²³ Р. Љушић, *Мариновићев мемоар о хришћанима у Турском царству из 1848. године*, ИГ 1-2, 1976, 164-170; Исти, *Књига о Начертанију, национални и државни програм Кнежевине Србије (1844)*, Београд 1993, 169-172.

²⁴ *Преписка Илије Гарашанина*, 257; АС, VARIA, 25; Д. Страњаковић, *Политичка пропаганда Србије у југословенским покрајинама 1844-1858*, ГИДНС, IX, 1936, 173.

дантима и самом патријарху. Отворено је говорио о *реакционарној* патријарховој политици, против аустријског конзула Мајерхофера, словенофоба.²⁵ Патријарх, опет, са своје стране судбину српског покрета је везао за бечки и руски двор. Петронијевића и Рајачића повезивало је то што су обојица одсудно били против било каквог споразума са Мађарима. У писму од 11. октобра 1848. које је заједно са Тенком упутио Книћанину у погледу држања према Стратимировићу, Петронијевић пише: „Србија је симпатију своју показала и указује ствари народној, а не жели никад ову жртвовати личностима макар чијим. Оплочен противу царства које очевидно у зашћиту узима и подпомаже ствар народњу против угњетитеља Мађара, врло је неразумно и за ствар народњу убитачно.”²⁶ Петронијевић и Тенка у септембру 1848. одлучно су се zaloжили за патријарха, па су Стратимировићу у једном опширном писму изложили разлоге за то. Стратимировић је послат изасланик српске владе Гаја Перишић који му је усмено пренео Петронијевићеву поруку. „Србија је симпатисирала с оностраним Србима у овој њиној борби и чинила им је до сад сваку могућу помоћ, која им је за њу нужна била, јединствено зато, што је она мислила, да је уверена, да се тамошњи Срби са Мађарима бију из привржености к законом њином Цару и за целост Аустријске Монархије, а у једнапут и за њина права, којима се може њина слобода и народност за свагда обезбедити.”²⁷ Петронијевићу је идеја савеза јужнословенских народа била страна, док је Стратимировић говорио о *југословенском Царству*, подразумевајући под њим савез јужнословенских народа из Аустрије и Србију, под хабзбуршком круном. Стратимировића су упозоравали да неће подржавати „претеране цели”²⁸ подразумевајући под тим стварање било каквог савеза Јужних Словена.²⁸ Захваљујући том притиску, Стратимировић се помирио са патријархом у октобру 1848. године. Када је после смрти војводе Шупљикца, Стратимировић истакао кандидатуру за војводу, због чега се поново сукобио са Рајачићем, Петронијевић се поново приклонио патријарху.²⁹

²⁵ Д. Павловић, *нав. дело*, 59-72; Милан Петров, *Ђорђе Стратимировић 1848/9. године*, ЗМСИ, 59-60, 1999, 17-41.

²⁶ J. Thim, *A magyarországi 1848-49-iki Szerb fölkelés története III kötet*, Budapest 1935, 63-64; Д. Павловић, *нав. дело*, 68.

²⁷ J. Thim, *нав. дело*, 74-74

²⁸ АС, ПО, 95-224; Милан Петров, *Ђорђе Стратимировић 1848/9. године*, ЗМСИ, 59-60, 1999, 33.

²⁹ Рајачић је 16. јануара 1849. од Петронијевића тражио да приложеном прокламацији против *бунитеља Ђорђа Стратимировића*, штампа у 1000 примерака (АС, МИД-и, 1849, Деловодни протокол, 73). Текст прокламације у: Василије Ђ. Крестић, *Леци на српском језику (1848-1849)*, Нови Сад 1998, 271-273.

Сачувана Рајачићева писма Петронијевићу углавном су званична и кратка и не омогућавају да се на основу њих изрекне оцена о њиховим политичким погледима и плановима.³⁰ Рајачић је углавном обавештавао Петронијевића о догађајима на ратишту, тражио је да се поједина лица подвргну полицијској истрази у Србији и обратно, о крађама и проналажењу крадиљиваца и њиховом довођењу пред суд. Нема сврхе наводити све појединачне случајеве.³¹ Честе молбе патријарх је упућивао кнезу Александру, Тенки, Гарашанину, молећи их за помоћ у наоружању, муницији, новацу... Када је Савет крајем септембра 1848. под притиском Вучића, одбио да одобри помоћ Србима у Војводини, Петронијевић и Тенка прешли су у Земун где су се састали са патријархом Рајачићем, с којим су се договорили о помоћи коју ће Србија давати.³² Почетком децембра понестало је муниције. Патријарх је писао Петронијевићу: „Сад кад је очевидно да нашу ствар Двор покровитељствује, кад долазе гласови да су закљученија наша од 1. и 3. маја потврђена... кад смо скоро већ на чистини изашли, није вредно оставити нас да пропаднемо и то од стране браће Сербља Књажества, који су нам помагали, кад је ствар наша у највећој неизвесности стајала.”³³ После ступања на престо Франца Јосифа на престо новембра 1848., млади цар упутио је патријарху Рајачићу писмо у којем је признавао његову духовну власт, а слично писмо упутио је и Виндишгрец. Обавештен о садржају тог писма од самог патријарха, Петронијевић је крајем новембра предлагао Рајачићу, да се позивом на то писмо разашље један циркулар свим православним епископима у Аустрији и „на содејствије унапређењу ствари народне позвати иј, ... не изостављајући ни оне, који се у непријатељској страни налазе, и који се јошт нису ствари народне приватили. Овако да учините ја мислим. Да би добро било и молим Вас, да примјечаније

---

³⁰ Септембра 1848. патријарх се код Петронијевића интересовао за вино однето из подрума у Череву које се у Београду продавало, молећи га да испита како и кад је то вино доспело у Београд (АС, МИД-и, 1848, II, 190); октобра 1848. патријарх је послао потврду о смрти Јелисеја Вукајловића (АС, МИД-и, 1848, III, 96); патријарх је 29. октобра 1848. известио Петронијевића да је „при последњем транспорту пушака Васа Кавић још са 4 момка исте до Београда пропратио и свој рачун о учињеном трошку показао. Моли да се трошак преноса стави у цену пушака” (АС, МИД-и, 1848, IV, 138); 26. новембра 1848. пише о мањку пушака које су послате (АС, МИД-и, 1848, III, 167); на Петронијевићеву молбу децембра 1848. патријарх је издао дозволу Ранку Миросављевићу и Миленку Панићу за транспорт стоке кроз Војводину ради продаје у Бечу (АС, МИД-и, 1848, III, 145).

³¹ АС, ЗМП, 8024, 8025, 8028.

³² *Преписка Илије Гарашанина*, 300.

³³ АС, ЗМП, 8029, 8031.

ово примите као пријатељско, и да ми не замерите, што Вам с овим досађујем.”³⁴

У новембру и децембру Книћанин је у Банату био изложен жестоким мађарским нападима. То је подстакло српску владу да отворено шаље добровољце у Војводину. Готово из свих округа у Србији кренули су добровољци. Петронијевић је сам преко капетана среза левачког Илије Николића „бодрио” Јагодинце да се јављају у добровољачке чете. Уколико су вести са ратишта биле неповољне, Петронијевић их је веома примао к срцу. Извештен од Аустријанаца да је Книћанин у безизлазној ситуацији, (показало се касније да то није било тачно), Петронијевић је не чекајући друге вести у зору отишао код Гаршанина, чије речи утехе нису га смириле, „него све предсказиваше пропаст”. Због психичке нестабилности тада манифестоване, напора и умора Петронијевић је у ноћи између 11/12. децембра 1848. доживео срчани удар. Изгледа да је било критично пошто му је у последњем тренутку „пуштена крв” и тако му живот спасен.³⁵

Према петој тачки Мајске скупштине изабран је одбор од 50 лица којем је поверена израда Устава Војводине. Комисија је с радом почела почетком 1849. године. Патријарх Рајачић је позвао српску владу да и она пошаље у комисију два своја члана као опуномоћника, али му је Петронијевић 20. фебруара 1849. одговорио да влада из политичких разлога не може учествовати у састављању устава.³⁶ Упркос тој званичној изјави, он је, ипак послао свој предлог устава Војводине. Пошто није сачувано пропратно писмо и објашњење, не зна се које су биле Петронијевићеве побуде да сачини уставни пројект. По усвојеном нацрту „Војводовина Србија” састоји се из Срема са Варадинском границом, Бачке са Шајкашким батаљоном, Баната са границом и Барање и чини саставни део аустријске царевине. Везе Војводине и Хрватске уредиле би се међусобним уговором. Војсци у Војводини командоваће се на српском. Цар би се приликом ступања на престо заклињао и на устав Војводине. Војводу који је на челу извршне власти бира народ доживотно. Сваки народ у Војводини има право да се се у писменим представкама на владу служи својим језиком као у општинским пословима. Законодавну власт чини Сабор Војводине чији се пред-

³⁴ А САНУ, 8797.

³⁵ АС, ИГ, 313; *Преписка Илије Гаршанина*, 322-323; Петронијевић се 19. децембра 1848. извињавао патријарху Рајачићу што се није састао са њим „због слабости моје”, тим пре што су у Банату Мађари потискивали Србе, али га је бодрио да издржи у праведној борби (А САНУ, 8797).

³⁶ А САНУ 8797, Дјејанија III, 407; J. Thim, *нав. дело*, 469.

ставници бирају општим и непосредним избором. Сабор отвара и затвара војвода. Судска власт врши се независно од извршне, а поступак код суда ва је усмен и јаван.

За разлику од усвојеног, Петронијевић је предлагао посве друкчије, војно, уређење Војводине. Петронијевићев предлог садржавао је 42 члана. И по његовом мишљењу Војводина треба да буде у границама проглашеним на Мајској скупштини, с тим што би уместо некадашње поделе на Границу и Провинцијал, требало установити војну организацију за целу територију. Предлагао је образовање 11 пукова и 12 Шајкашког батаљона. Пукови би били састављени од три батаљона и њима би командовали „домородци”. Батаљони би били састављени из срезова или кумпанија. У сваком пуку би се наизменично постављао и смењиво штабни саветник у чину мајора. При командама пука налазио би се по један инжењер, аудитор (војни судија) и комесар. На саветовањима би по потреби учествовали и капетани и поручници из компанија. Организацију судава представио је у члановима 12-21 свог пројекта. У седиштима пукова постојали би магистрати, сачињени од пет грађана и чија би служба трајала три године. У другим местима предвиђени су „одбори” од три члана чија би служба такође трајала три године. Судови би били надлежни за грађанска и војна лица, с тим што су „одбори“ судили у првом, а „магистрати” у другом степену. Петронијевић је даље предлагао усвајање грађанског, кривичног и полицијског закона, „по којем ће се моћи без суђења каштиговати или тјелесно или у штрафу којекакви кавгације, непослушници, ситинице, варалице кривомјерци итп.” У члановима 22-28 изложено је финансијско функционисање Војводине. Главни порез „главница”, који је требало да плаћа сваки житељ није смела бити већа од четири форинте сребрне; предвиђао је јединствену таксу за поправку „обшти” друмова, ћуприја, зграда, док би за месне потребе сами житељи одвајали средства. Порез, главница, скупљала би се два пута, као у Србији о Ћурђевдану и о Митровдану. Ванредни трошкови Војводине подносили би се на усвајање скупштини, која би сачинила буџет. За „централно место војводе”, предлагао је Варадин или Темишвар, при којем би се налазио штаб и одбор. У четири члана уређена је војничка служба која би трајала три године, а после тог рока у наредних 12 година једном годишње би 10 дана упражњавали војну обуку. Уколико би војска из Војводине морала да иде изван граница, број војника био би сразмеран броју војника из других покрајина. Последњим члановима предлагао је да сељаци откупе земљу од спахија, као што је учињено у Србији, оснивање војних школа у свакој компанији где би се усвајала основна вој-

на знања.³⁷ У међувремену објављен је Окторисани устав Аустрије 4. марта 1849. па је патријарх обуставио свако даље испитивање поднетих предлога и упутио поверенике у Беч.³⁸

Под притиском Аустрије и Порте, Србија је одлучила да повуче добровољце из Војводине, и већ 20. фебруара 1849. године Петронијевић је известио патријарха да је Србија приморана на тај корак, обавестивши истог дана аустријског генерала Мајерхофера, док је Гарашананин о тој одлуци владе, по Петронијевићевој препоруци, јавио Книћанину и осталим старешинама. Петронијевић је у поменутом писму Рајачићу, на следећи начин образлагао одлуку владе: „Док је у опасности била ствар народна и царска чињено је од стране Књажевства овог све, што се чинити могло; ово Ваша Свјатост најбоље зна, а ми смо уверени, да смо више чинили, него што нам је положеније наше дозвољавало. Сад су опасности оне престале; границе су очишћене и заузете; царска се војска приближила и непријатељ је стесњен са свију страна, тако да неће у стању бити никаква квара више нанети, тим мање што имате толики народ на расположенију, који на чување границе Војводине употребити можете. (...)”³⁹

Петронијевић је по кнежевом налогу прешао у Земун 9. марта 1849. где је заједно са Стеваном Книћанином дочекао добровољце који су се из Војводине враћали у Србију. Поздравио их је у име кнеза и захвалио за испољену храброст и помоћ. Кнежево поздравно писмо упарађеним добровољцима прочитао је Атанасије Николић. Потом су реч узели Книћанин и Павле Стаматовић у име патријарха. Одушевљени дописник *Српских новина* није скривао усхићење јавно испољеном слогом.⁴⁰ Времена за славље није било. После Книћаниновог повлачења уследила је мађарска офанзива, а држање аустријских официра и бана Јелачића, огорчили су водеће људе уз Србију. Бан Јелачић и његов политички ментор Фрањо Кулмер иступали су као хрватски националисти којима је у интересу било гушење српског покрета. Нашавши се у тешкој ситуацији Рајачић је поново тражио помоћ од Србије. Петронијевић је у оштро написаном одговору Ра-

³⁷ С. Гавриловић, *Нацрта устава Војводине од Аврама Петронијевића (1849)*, ЛМС, година 134, март 1958, књ. 382, св. 3. 263-267; Љубомирка Кркљуш, *Уставно питање у Војводини 1848-1849. године*, ИЧ, XXXVII (1990), 119-137.

³⁸ Ј. Савковић, *Нацрт Устава за Војводину Србију 1849. године*, ЗМСДН 13-14, 1956; Љ. Кркљуш, *нав. дело*, 133.

³⁹ Ј. Thim, *нав. дело*, 467-468; АС, ИГ, 474. У међувремену патријарх је Книћанина прогласио за народног генерала. Петронијевић је наредног дана 21. фебруара 1849. обавестио Книћанина да влада са задовољством прихвата патријархову одлуку и да према томе може да прими ту титулу (А САНУ, 7051/563).

⁴⁰ СН, бр. 19, 4. март 1849 (XVI).

јачићу 1. априла 1849. објашњавао тешкоће са којима се влада суочавала, налазећи се под сталним притиском да повуче добровољце и када је то коначно учинила тешко је било поново их вратити, првенствено због обећања датих Порти, Мајерхоферу и „свима оним који су желели, да једном пресечемо ту помоћ нашу, тамошњој браћи чинити, ондак, никако више не иде нам у рачун, да у томе рескирамо”. Обећао је да ће Книћанин, ако буде потребе ипак прећи у Карловце, и патријарха упутио да се за помоћ обрати Русима чија је војска дошла у Влашку. Ту поруку патријарху лично је пренео Тимотије Кнежевић.⁴¹ Пошто су мађарски напади претили потпуној пропасти Срба у Војводини, Петронијевић је у име српске владе дошао у Земун 3. маја 1849. године, где се поново састао са патријархом са којим се договорио о мерама које треба предузети, како би се спречило надирање Мађара. Био је за то, ако се покаже тачним да Аустрија води издајничку политику према Србима, да се сви преостали добровољци и Книћанин, повуку. Држање Аустрије толико је наљутило Петронијевића да је повео татарина којег је намеравао да пошаље Книћанину с позивом да се одмах врати у Србију. Гарашанин је тим поводом писао Книћанину: „Г. Аврам, овако у јарости може свашта вам написати, но ви опет, које боље тамо све увиђате, поступајте по обстојателствима, и како се нече чест Ваша компромитирати.” Препоручивао му је да се, ако увиди да је остављен на цедилу, одмах повуче.⁴²

Петронијевићев рад на пружању помоћи Србима у Војводини нагло је прекинут. Већ 8. маја 1849. године, правдајући се здравственим тегобама, затражио је тромесечно одсуство, које му је и одобрено. Послове из ресора спољних послова преузео је директор Кнежеве канцеларије Алекса Јанковић, док је акцијом помоћи Србима до пропасти мађарске револуције у августу 1849. руководио Илија Гарашанин. Свој став о томе да ли је требало помагати Србе преко Саве и Дунава Петронијевић је изнео у отвореном писму министрима, а у ствари, политичком памфлету упереном против Томе Вучића Перишића, написаном после његовог повртка са одмора крајем августа 1849. године. У њему је истакао да је влада, тј. министри, саветници и кнез заједнички одлучивали о пружању помоћи и да *подбунитељи* непотребно оптужују владу да је узалуд трошила народни новац, а оптужбе су биле чудније што су ти исти људи одлучивали о давању помоћи.⁴³

---

⁴¹ АС, ЗМП, 8036; С. Гавриловић, *Хрватски бан Јосип Јелачић и Српска Војводина 1848-1849*, ЗМСИ 63-64 2001, 57-81.

⁴² *Преписка Илије Гарашанина*, 387.

⁴³ Радомир Ј. Поповић, *Тома Вучић Перишић*, Београд 2004, 203-207; В. Ђ. Кретић, *нав. дело*, 334.

Radomir J. POPOVIĆ

**AVRAM PETRONIJEVIĆ AND THE SERB MOVEMENT IN VOJVODINA,
1848-1849
(ON THE OCCASION OF THE 160-YEAR ANNIVERSARY OF THE DUCHY
OF SERBIA AND TAMIŠ BANAT)**

Summary

As Prime Minister, Petronijević actively supported and helped the Serb struggle in Vojvodina (sending of volunteers, issuing weapons and ammunition from the military magazines in Serbia). Through reliance upon the Port, Russia, and Austria, he tried to realize the proclaimed goals of the Serbs, as expressed in the May Assembly. In these efforts, he enjoyed the support of the Patriarch Rajačić. He was unforgiving to Hungarians, fearing their rising nationalism, and rejected all collaboration with them. In 1849, Petronijević proposed a particular project of the Constitutional organization, which included some articles used in Serbia. Because of illness and private affairs, at the time when the Viennese Court took over the control over the Serb movement, in May 1849, Petronijević was granted a three-month leave, ending his participation in Serbian politics, towards the 1848-1849 revolution in Austria.